

Leka för livet

FATABUREN 1992

Leka för livet

NORDISKA
MUSEET

Leka för livet

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK

FATABUREN 1992

FATABUREN 1992

ISBN 91 7108 316 2

ISSN 0348 971 X

© Nordiska museet och respektive författare.

Redaktör Hans Medelius.

Bildredaktör Agneta Johansson.

Teknisk redaktör Berit Nordin.

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om inte annat anges. I de fall fotografens namn inte uppges är denne okänd.

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey.

Omslag: Drottning Blanka av Namur. Målning av Albert Edelfelt 1877. Foto Hannu Aaltonen. Ateneum, Helsingfors.

Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1991

Maria från Nordkoster i Bohuslän och Jesper från Tärnaby i södra Lappland, två nyckelpersoner som med sina kläder hjälper Nordiska museet att dokumentera nutiden. Foton i familjernas ägo.

MARIA OCH JESPER

Inga Wintzell

*Inga Wintzell, f.d.
intendent vid Nordiska
museet, Lidingö.*

Får jag presentera Maria och Jesper, två ungdomar av idag. De känner inte varandra, har aldrig träffats. Geografiskt är det många mil som skiljer dem åt, och i ålder nio år. Men båda står de Nordiska museet nära.

Maria föddes den 4 december 1967 på Strömstads lasarett i nordligaste Bohuslän. Men hon växte upp på Nordkoster tre kvarts timmes båtfärd därifrån, rakt västerut och längst ut i havsbandet. På somrarna ett paradiset för semesterfirare, med orörd natur, salta bad, bryggdansen och Kostervals. Men andra årstider tyst och stilla, ja tämligen isolerat för de cirka hundra personer som bor där året om. Fast båtförbindelse är det numera varje dag till Strömstad där man kan göra sina inköp av kläder, varor till hemmet och annat som inte finns i handelsboden på Koster.

Jesper är från Tärnaby. Han föddes på sjukstugan där juldagen 1976, bara ett stenkast hemifrån, ett villaområde i utkanten av byn och med en hänförande utsikt över skogar och framför allt snötäckta fjäll. Men det är också nära till slalombacken, och under årens lopp har den lockat honom mest. Att Tärnaby ligger i södra Lappland känner nog de flesta svenskar till nu för tiden. Och att man får resa långt och länge – med byte av tåg, därefter rälsbuss och postdilgens – för att komma dit (dvs. om man startar i mellansverige). Här uppe i fjällvärlden är det ändå liv och rörelse, sommar som vinter, med turism och allt vad därtill hör av service, proviantering m.m. Och med Blå vägen som pålitlig förbindelselänk.

BARNKLÄDER PÅ ROT

Vad har då dessa två ungdomar gemensamt? Jo de är båda nyckelpersoner i ett projekt som Nordiska museet inledde 1970:

Maria tillsammans med mamma, pappa och lillasyster Ulrika utanför hemmet på Nordkoster sommaren 1979. Foto i familjens ägo.

att successivt och kontinuerligt förvärva och dokumentera barnkläder ända från första levnadsåret. Projektet har slagit mycket väl ut och det kan därför vara befogat att ge en kort redogörelse för hur vi gått till väga.

Tanken föddes en sommardag på Koster. Jag hade semester och hade tittat in en stund till Marias föräldrar som jag känt sedan länge. Inte oväntat rörde sig vårt samtal mest om Maria och hennes framsteg. Men jag var dessutom intresserad av hennes kläder eftersom jag var i färd med att skriva en bok just om barnkläder. I Marias förråd fanns det åtskilligt att studera, också plagg som inte längre var aktuella. Det slog mig att dessa vore någonting för museet att förvärva.

Och nästa tanke: hur skulle hennes framtida kläder komma att se ut? Nog vore det intressant att följa med i den utvecklingen. Och att köpa dem till museet vartefter... På stående fot frågade jag alltså mamma Barbro om hon kunde ha lust att samarbeta med oss några år framöver, och svaret blev ja. Några dagar därefter fick jag också klartecken från museet.

En förutsättning för att ett projekt som detta skall gå i lås är just att det finns en mamma som är beredd att stå för den praktiska hanteringen. Först och främst skall hon göra ett täckande urval. Detta kan ske i princip när som helst när det passar henne. För Barbro är det stressigt på sommaren. Då brukar vi pratas vid, men jobbet gör hon själv någon gång under vintern. Museet bör ha första prioritet, eventuella småsyskon får arva det som blir över. Å andra sidan tar museet gärna emot slitna plagg som ingen annan vill ha men som har en i sammanhanget intressant historia. Varje plagg skall förses med uppgifter: var det är köpt och vad det kostade; om det är hemsytt, eller kanske ärvt. Vad modet betyder och den personliga smaken vill vi också ha reda på om det går. Och sist men inte minst är det viktigt med bilder. Vi har därför fått låna lämpliga sådana – numera nästan alltid i färg – ur familjealbumen för avfotografering i svart/vitt. På så sätt räddas de också åt eftervärlden på lång sikt.

Våra ekonomiska mellanhavanden har gett sig själva: den ena mamman har på egen hand angett en summa, den andra har överlåtit till museet att bedöma. Vi brukar då utgå från det ursprungliga priset för varje plagg, om det är i gott eller dåligt skick etc. Arbetstiden bakom varje leverans – som sker en gång vartannat år – bör naturligtvis också beaktas.

Efter några år med Maria som enda barn var det på tiden att också knyta en pojke till vår verksamhet. Alla på avdelningen uppmanades att höra sig för om en lämplig kandidat, vilket inte är fullt så enkelt som det låter. Många föräldrar vill inte binda sig, andra planerar flera barn och vill behålla kläderna. Men i Jesper hittade vi den "vanliga" kille vi sökte och i hans mamma Birgitta en chosofri och rejäl samarbetspartner.

Också detta val var baserat på personliga relationer. Jag hade nämligen vid ett par tillfällen varit i Tärnaby för att dokumentera det intensiva möss-stickandet som hade brett ut sig efter Ingemar Stenmarks makalösa framgångar i slalom. Redan första dagen av mitt besök hade jag fått kontakt med storstickerskan Gudrun Pehrsson, Jespers mormor och den gången hans dagmamma på halvtid. Vi kom att träffas dagligen och jag lärde också känna hennes barn och deras familjer, bl.a. alltså Birgitta som några år efter ställde upp på vårt projekt. Vi gör urvalet tillsammans, ibland med assistans av Jesper, och vid mina besök har jag bott i deras hem.

VARFÖR MARIA OCH JESPER?

Vid det här laget är det säkert många som undrar: Varför just dessa två? Är de speciellt typiska för Sverige? Nej, typiska för hela Sverige är de inte. Ett sånt barn hittar vi ingenstans, även om det med hjälp av statistik och data skulle vara möjligt att komma i närheten. I vissa sammanhang och för vissa syften kan en sådan metod vara nödvändig. Men för ett projekt som vårt med så mycket av personlig kommunikation under en lång tid, och dessutom med känslomässiga inslag, lyckas man nog bättre med en mjukare urvalsprincip. Det utmärkande för "våra" barn är att de är typiska för *sin* hembygd, för *sin* miljö.

MARIA

Marias pappa är fiskare och arbetar ombord på en räktrålare tillsammans med två andra fiskare. Hennes mamma är från Skåne och som de flesta av Kusters kvinnor kom hon första gången dit genom ett sommarjobb i köket på ett av hotellen. Som gift har hon varit hemmafru så länge Maria och hennes lillasyster Ulrika var små. Senare har hon vidareutbildat sig och arbetar nu

Skoltröja och klubbjacka. Kosters skola har sedan 1978 egen tröja ritad av Marias fröken som på fritiden är verksam som designer. Fjällvinden, sportklubben i Tärnaby som på 70-talet blev riksbekant, kan också räkna Jesper bland sina medlemmar. Klubbjackan hade ett väl synligt märke på ryggen – en viktig detalj för en pojke i skidkarriären. Den lilla T-shirtens devis är däremot mera till glädje för stolta föräldrar. Foto Sören Hallgren.

på bostadsförmedlingen i Strömstad. Själv har Maria gått i skola på Sydkoster fram till högstadiet. Under den tiden fick hon åka skolskjuts med båt fram och tillbaka över det smala sundet, men därefter ända in till Strömstad varje dag fram till det sista jobbiga året i gymnasiet. Då fick hon hyra en etta i stan.

På skolflickors vis var hon en tid intresserad av hästar, fast någon sådan inte längre fanns på hennes ö. I stället fick hon hålla

Eget rum fick Maria när familjen flyttade till en större bostad. Då blev det fritt fram för att dekorera efter egen smak, bl.a. med stora affischer. Foto i familjens ägo.

till godo med de hästplanscher hon omgav sig med i sitt rum. Sedan blev det guldfiskar som tog över och hon sparade själv ihop till ett akvarium. Säkert var det sommarjobben som möjliggjorde denna investering. Ända sedan hon var 14 år har hon – som så många andra Koster-flickor – hjälpt till på hotellen, med städning, servering och annat. Men med tilltagande ålder har hon blivit rörligare och har de senaste åren sommarjobbat ombord på turistsbåtarna som trafikerar Halden och Fredrikstad i Norge. Hon har också hunnit med två år i Amerika som au pair, därtill uppmuntrad av mamma Barbro som gjorde likadant när hon var ung. Numera går dock det mesta av hennes tid åt för studier. Som studerande vid Socialhögskolan i Örebro får hon inte ligga på latsidan, i synnerhet inte nu när hon förbereder sig för en resa till Indien, där hon skall praktisera vad hon lärt sig på en kurs om bistånd och solidaritet.

Från Maria har vi förvärvat 358 plagg: åkpåsen av kycklinggul courtelle med ärmar och med sprund för händerna hör till de allra tidigaste och inhandlades vid ett besök hos mormor i Ystad – på Rödluvans barnekipering – när hon var 3 månader gammal. Den småblommiga bomullsklänningen i trapetsmodell med underbyxor och mössa i samma tyg sydde mamma Barbro efter ett mönster i Året Runt till sin då 2-åriga dotter, och det söta randiga nattlinnet i ljusblått och vitt fick hon av farmor som alltid varit generös med mjuka paket. Sina första ”stuprörsjeans” fick Maria då hon var 9 år. De var av märket ”Lucas” och inköpta på ”Klädkällaren” i Göteborg. Långbyxor har för övrigt varit hennes standardplagg upp igenom åren som man kan vänta sig av en flicka i den generationen, medan klänningar och kjolar hört skolavslutningar och midsommarfirande till.

Mamma Barbro har alltid varit road av att sy, vilket också Marias kläder bär vittne om. Det gäller inte bara de läckra små klänningar som kommit till för särskilda begivenheter, till jul, till lillasysters dop eller till examen. Det gäller också praktiska, oömma plagg, ibland omsydda efter gamla om kvaliteten hållit måttet. I Marias garderob är många olika färger representerade. Alla har hon inte valt själv. För vissa plagg har hon fått ärva efter

Maria konfirmerades våren 1981 i Koster kyrka på Sydkoster. Här ser vi henne på väg hem igen över sundet tillsammans med bäs-tisen Lis, lekkamrat och läskamrat. Foto i familjens ägo.

Maria tog studenten i Strömstad våren 1986 och uppvaktades som sig bör på skolgården, bland andra av mamma (i bakgrunden) med kameran i beredskap. Foto i familjens ägo.

en äldre kusin från Växjö, som dessutom varit hennes sommarkompis genom alla år. Numera tillämpar hon en starkt begränsad färgskala i sin klädsel, nämligen svart och vitt.

Maria har nu definitivt trampat ur barnskorna. Trots det hade vi gärna velat följa henne ännu några år. Men vi får finna oss i att hon nu vill behålla sina kläder för sig själv. "För", som hon säger, "nu har jag ju slutat växa."

Den första tanden den 25.6-77

och de första stegen den 7.12-87 (6-7 steg)

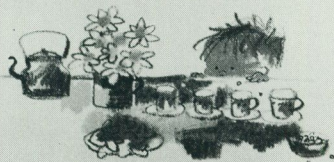
Vände sig helt om från ryggen till
mami 6 1/2 månader.

Boda föttarna i Solberg första
gången den 6/2-1977. +28° varmt.

Satt utan stöd vid 7 1/2 månader.

Maka vid 9 mån 8 dagar vänder sig ner-
som helst från mami till sittande läge,
i största allmänhet ganska busig.

16.9.77

Vid cirka ett års ålder tog Jesper
sina första steg. Detta och andra
framsteg i hans utveckling har
mamma påpassligt antecknat i en
bok.

JESPER

Att, som Jesper, komma till världen i Tärnaby i svallvågorna efter Ingemar Stenmarks segrar i världscupen, vilka i många år trollband oss alla; att dessutom ha en pappa, Staffan, som vann störtloppstävlingen i Tärnaby 1970 och som tillhört landslaget i slalom under flera år – det måste bestämt sätta sina spår. Jo, Jesper fick sina första slalompjäxor när han var tre och ett halvt år – de finns nu i Nordiska museet – och sammanlagt har han tillbringat en stor del av sin barndom i slalombacken inte långt hemifrån. ”Bra”, försäkrar mamma, ”för då visste jag var jag hade honom.” Jesper tyckte det var roligt, det tycker han fortfarande; han gillar att tävla, och priser har han fått. I år, 1991, vann han för övrigt skolmästerskapen i skidåkning, lilla Vasaloppet, vilket renderade honom en guldplakett.

Detta intresse som upptar så stor del av hans tid avspeglas på ett självklart sätt i hans klädförråd. Skidoveraller har han visserligen haft ända sedan han var liten och använt både i skolan och till lek. Men med tiden har de blivit alltmer funktionsanpassade, och den han har nu – ett lätt, elastiskt och åtsittande plagg – låter sig inte hejdas av vinddraget när det är delar av sekunder som räknas i pisterna. Sin första klubbjacka som medlem i ”Fjällvinden” hade han kvalificerat sig för genom att under ett helt år vara med på träningen två gånger i veckan. Ett prestigefyllt plagg för en 6-åring, och han bar det med stolthet. Annars har han aldrig varit speciellt intresserad av kläder, och – fram till i år – inte alls av jeans. För honom var jeans ett obekvämt plagg, att tas på när han skulle vara fin, och ofta med en knäppt skjorta till. Men joggingbyxor och en triksåtröja att dra över huvudet har genom åren varit favoritplaggen, som för de flesta av hans kamrater.

Urval och nyanskaffningar till Jespers garderob har varit mamma Birgittas angelägenhet. Mycket har han fått ärva, eftersom han har en storasyster och dessutom flera kusiner inom räckhåll. Han har förresten också en yngre kusin, som skulle ha stått i tur att ärva efter honom, om inte Nordiska museet kommit emellan. Men på senare år har han velat ha mera att säga till om och tittar gärna i postorderkatalogerna tillsammans med sin mamma innan hon skickar in familjens beställning, för det mesta till Ellos och Josefssons i Borås. Det händer också att Birgitta har tjänsteärende till Umeå, och när hon ändå är där, fastnar hon lätt

Jesper och hans mamma. För att genomföra ett barnklädesprojekt som vårt behövs en mamma som kan stå för den praktiska hanteringen. Foto i familjens ägo.

för någonting extra till barnen hos Hennes & Mauritz eller Kapp-Ahl.

Mera sällan handlar hon på Sunds, Tärnabys eget varuhus, som visserligen har bra varor och god service, men som prismässigt inte kan tävla med jättarna i stan. Eftersom det är nära till Norge händer det ofta att de far över och handlar diverse varor. "Men aldrig kläder", säger Birgitta med eftertryck. I Norge har de en helt annan stil, anser hon. "Barnkläder t.ex. är ofta dekorerade med bollar och fransar, onödiga och opraktiska detaljer som vi inte har hos oss. Inte ens sportkläderna är omtyckta på denna sidan gränsen", menar hon.

Ända sedan Jesper var liten, ett par år bara, har familjen gjort scooter-utflykter på fjället när den värsta kylan har gett med sig, vanligen i april. För detta behövs särskild utrustning, bl.a. en scooteroverall, och en sådan får han bäst i familjefirman som

Jesper och hans storasyster Cecilia har tidigt fått vänja sig vid sträng kyla men också vid varma rejäla kläder. Mössorna – av samma typ som en gång Ingemar Stenmarks – har de fått av mormor, storstickerskan Gudrun Pehrsson i Tärnaby. Foto i familjens ägo.

När Jesper konfirmerades våren 1991 var han klädd i bruna jeans och ljus skjorta av fritidstyp, utanpå denna en vit kåpa utlånad av kyrkan. Foto i familjens ägo.

grundades av hans farfar, men som nu drivs av pappa Staffan och hans bror. Firman, en bensinstation med motorverkstad och viss försäljning, som ligger vid södra infarten till Tärnaby, förfogar också över bilar, båtar och scootrar för uthyrning. Staffan har också ett annat angeläget uppdrag, han är brandchef i Tärnaby med jourtjänst och regelbundna brandövningar på programmet.

Som dubbelarbetande mamma har också Birgitta händerna fulla. Hon arbetar som polisassistent i Tärnaby, tidigare – när barnen var små – på halvtid men numera på heltid. Hon är dessutom engagerad i Fjällvindens damklubb, en stödgrupp som hjälper till med diverse arrangemang för sportklubben, ordnar fester, lagar mat och bakar, sköter om skidstugan m.m. Jesper tillhör med andra ord en aktiv familj där allt tycks fungera utan stress. Så finns det också ett omfångsrikt och effektivt skydds nät med morföräldrar och farföräldrar, två moststrar och en morbror, en faster och en farbror med samarbete, utbyte av tjänster och barnpassning kors och tvärs. Men också med sällskaplig samvaro och fester när anledning finns. Som t.ex. i våras när Jesper ”gick fram” som konfirmand, klädd i bruna jeans och vit T-shirt; däröver kyrkans vita kåpa med en cerisefärgad nejlika på bröstet. Sedan var det middag hemma tillsammans med den närmaste släkten för att fira denna milstolpe i livet.

Om något år kommer en ny vändpunkt. Då slutar han sin skolgång i Tärnaby för att börja på gymnasiet i Lycksele – 20 mil borta – med inkvartering på elevhemmet där.

EN METOD ATT FÖRA VIDARE?

Sedan vårt barnkläders-projekt inleddes har åtskilligt hänt i museivärlden i syfte att uppfylla och utveckla vårt dokumentationsansvar. En organisation, SAMDOK, har bildats för att systematisera detta arbete, främst med inriktning på nutiden, och många angelägna och väl planerade undersökningar har kunnat genomföras sedan starten 1977.

Men "Maria-projektet" påbörjades flera år dessförinnan och var ett engagemang bland många andra på textilavdelningen. Från början alltså en idé som greps i flykten men som lätt kunde sättas i verket. En idé så enkel att den kanske just av den anledningen inte tidigare kommit till utförande.

Naturligtvis kan projektet diskuteras och ifrågasättas, och har så gjorts bland kolleger som sig bör. Man har t.ex. hävdad att blotta vetskapen om att kläderna till sist skulle hamna på Nordiska museet i Stockholm kunde verka styrande på inköpen. Med andra ord att mödrarna skulle ta mera hänsyn till Nordiska museet än till sina barns behov och sin egen smak. Detta vore enligt min åsikt att överskatta eller snarare felbedöma museets anseende ute i landet. Det material vi fått in vittnar dessutom om en ordinär standard – så när som på några undantag ur den sömnadsintresserade Barbro's produktion. Materialet omfattar både finkläder – vilka är i minoritet – och "vanliga" vardagskläder. Dessa kan vara av hög kvalitet men också av typ slit och släng, beroende på funktionen, som så ofta i svenska hem.

En god personlig kontakt är av stor vikt vid ett samarbete som detta. Det är en klar fördel – kanske en förutsättning t.o.m. – att man känner varandra på förhand, åtminstone i någon grad. Själv har jag sett en styrka i att känna till förhållandena på respektive orter, rutinerna i hemmet och de intressen vi kan ha gemensamma utöver vårt projekt. Mamman å sin sida – helst hela familjen – bör vara naturligt införstådd med museets målsättning: att det inte är några unika märkvärdigheter vi är ute efter utan i stället yttringar av vanligt arbete och liv i Sverige bland vanliga människor. Med hjälp av Maria och Jesper har vi provat denna naturmetod som helt visst håller för att användas på nytt. En satsning på 90-talets barnkläder verkar lockande. Kanske från stadsmiljö nästa gång, och varför inte flicka och pojke parallellt?